

Юлія ВАСИЛЬЄВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПРАВІ

Починаючи дослідження звичаю як форми права, слід пам'ятати, що він має давню історію і досить ефективно застосовується у сучасних правових сім'ях. В рамках даного дослідження особливий інтерес для нас становить звичай як форма сім'ї англосаксонської (спільної). Розглядаючи англосаксонську правову сім'ю, ми маємо перш за все з'ясувати значення звичаю в англійській правовій сім'ї, на прикладі Англії.

Британська імперія (British Empire) є реальним історичним, культурним, соціально-економічним і політико-правовим парадоксом. Насамперед, це найбільша з держав за всю історію людства. Вона мала колонії для всіх в Африці, Австралії, Північній та Південній Америці – словом, на всіх населених континентах [1].

Спочатку на Британських островах основою соціального регулювання були традиції та звичаї племен, що населяли її. Ці племена використовували як форму права численні судовики, що включали місцеві звичаї і королівські укази. Судебники склалися англійською, і деякі автори вважають це свідченням відсутності істотного впливу римського права. Таким чином, звичай був історично першою формою англійського права, він широко використовувався до формування загального права. Однак великою складністю стало те, що звичайне право фактично було різним у різних регіонах та областях Англії. У нормах простого права міст і сільських поселень також спостерігалася безліч відмінностей. Це пояснювалося тим, що звичайне право було усне, а не письмове, і, отже, підлягало застосуванню місцевими судами. Місцеві суди, своєю чергою, були безпосередньо знайомі з фактом існування та юридичним змістом відповідних звичаїв. У процесі розвитку та запровадження монаршого правосуддя та королівського суду по всій території Англії набуває поширення єдине загальне право. Це сприяє стрімкому падінню ролі простого права як джерела правових норм [2].

Звичаєве право місцевих племен було розвинене досить добре, його вистачало для регулювання суспільних відносин, серед яких траплялися і досить складні, наприклад, відносини у сфері спадкового, договірнього, зобов'язального та кримінального права. Кожне графство мало власні звичаї. На

численних звичаях ґрунтувалися повноваження королівського уряду. Середній вік звичаїв, що застосовувалися тоді, не перевищував 10-15 років. Деякі місцеві звичаї ставали державними та національними, оскільки громади переймали та використовували найкорисніші з них. Англійці навіть вважають, що в епоху Середньовіччя зміни у звичаях, які регулювали структуру та компетенцію суду та органів управління, стимулювали зростання авторитету юридичної професії [3].

Нарешті, постало питання, як зменшити постійно зростаючу кількість звичаїв. Для цього англійські юристи стали визнавати як форму права тільки ті звичаї, які були затверджені королівськими судами. Проте до XIX ст. звичай зберігав значну сферу дії: зокрема, королівські укази майже торкнулися цивільно-правові відносини у манорах. Збірники звичаїв, що були в деяких регіонах Англії, продовжували застосовуватися при розгляді справ у королівських судах. Одним із найвідоміших був так званий «англійський бург» – звичай, відповідно до якого землю у спадок отримував молодший син, а не старший, як за майорату. Цей звичай діяв аж до 1920 р. [4]

В Англії звичай продовжує зберігати своє значення та застосовується до цих пір, що зумовлено його багатовіковою стабільністю та суспільним визнанням. Звичай, як і раніше, широко і ефективно застосовується в різних сферах діяльності, наприклад, у торгівлі та мореплаванні. Також чимале значення мають звичаї, які у великих регіонах країни чи по всій території Англії. У тому числі – звичаї торгового мореплавання, звичаї портів тощо.

Велика роль звичаю та як форми англійського державного права. Тут насамперед слід згадати знамениті конституційні угоди (constitutional conventions) – звичаї, що домінують у політичному житті країни. Серед них, наприклад, конституційна угода, згідно з якою монарх дає свою згоду (королівську згоду) на всі законопроекти, ухвалені Палатою лордів і Палатою громад, або призначає тих членів уряду, рекомендованих прем'єр-міністром, або тощо. Нарешті, статус монарха в сучасній парламентській монархії у Великобританії, виражений у юридичній формулі «Королева царює, але не править», є свого роду конституційною угодою. При цьому законодавство практично не містить норм, що обмежують діяльність і повноваження монарха. Справді, статутне право не містить норм, що забороняють монарху вчиняти будь-які дії, наприклад, відвідувати парламент та головувати на засіданнях його палат. При цьому британський монарх не з'являвся в парламенті близько трьохсот років і не тому, що він не має права цього робити, а тому, що в цьому немає потреби [6].

У той же час діє ще кілька найважливіших звичаїв, що безпосередньо стосуються вінценосної особи. Найбільш відомий з них звучить таким чином: «Королева завжди права» ("The Queen is always right"). На практиці це означає колосальний, непохитний авторитет королеви, а також її надзвичайну проінформованість у політичних та економічних питаннях – як у самій Великій Британії, так і в зарубіжних державах та у світі в цілому. Зокрема, прем'єр-міністр Великобританії щотижня приїжджає до Букінгемського палацу та протягом кількох годин розмовляє з королевою за зачиненими дверима. На такі зустрічі навіть журналістів не пускають, а потім повідомляють, які питання там обговорювали. Недарма британці кажуть, що не можна тільки лаяти Бога і королеву [2].

Власне, і сама посада прем'єр-міністра виникла в 1721 р. внаслідок конституційної угоди. З першої чверті XVIII ст. і до сьогодні статус і повноваження прем'єр-міністра врегульовані з допомогою конституційних угод, тобто. Практично з допомогою звичаю. За звичаєм прем'єр-міністр міг обіймати будь-яку з найвищих державних посад, наприклад лорд-канцлер, лорд-стюард, лорд-охоронець печатки, архієпископ Кентерберійський, канцлер казначейства чи держсекретар.

Діяльність політичних партій та виборче право Великобританії також регулюються виключно звичаями – причому як у межах конкретної партії чи адміністративно-територіальної одиниці, і у масштабах всієї держави. Очевидно, що обсяг правовідносин у сфері діяльності політичних партій, а також у сфері організації та проведення виборів різного рівня є надзвичайно великим, що, однак, не заважає конституційним звичаям та угодам успішно регулювати ці правові відносини. відносини протягом кількох століть [1].

Розглянемо ще кілька англійських конституційних звичаїв в Англії. Наприклад, згідно з конституційними звичаями міністри вважаються слугами короля (королеви), а нагороди, титули, соціальні виплати даються від імені правлячого монарха. Одним із найдавніших і відомих англійських конституційних звичаїв є надання монархом лицарського звання підданам, які зробили значний внесок у політичний, економічний, соціальний, культурний розвиток Великобританії. Крім того, вся складна система англійського дворянства, аристократичних, державних та військових титулів, статусів, чинів та звань повністю заснована на звичаях та регулюється виключно англійським звичайним правом [3].

У трудовому праві Англії звичаї застосовуються насамперед для регулювання правовідносин, пов'язаних із класифікацією працівників,

встановленням режиму робочого часу, призначенням та організацією понаднормових робіт [6].

Крім того, судоустрій та судочинство Англії також ґрунтуються на звичаєвому праві, зокрема – на судових звичаях. Статус та повноваження суддів, кодекс суддівської етики, правила підбору присяжних засідателів та, нарешті, сама судова процедура з її численними процесуальними звичаями немислимі без простого права [5].

Отже, бачимо, роль звичаю як форми права у Англії певна і дуже істотна. Виявлено, що звичай у правовій системі сучасної Англії використовується у сфері конституційного права, морського права, трудового права, судочинства та в системі державних нагород, почесних титулів та звань. Є всі підстави припускати, що без звичаїв Англія була б не парламентарною, а абсолютною монархією. Тому ми в жодному разі не погоджуємося з малозначущістю звичаю як форми англійського права – навпаки, його важливість доведена вище. Крім того, вищезазначені правовідносини врегульовані тільки за допомогою звичаю, відповідно, в Англії звичай застосовується при пробілах інших форм права.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Под общ. ред. В.И.Даниленко / Пер. с фр. М.: «Издательский дом NOTA BENE», 2000.
2. Давид Рене. Основные правовые системы современности / Пер. с фр. В.А.Туманова. М.: Прогресс, 1988.
3. Maine H.S. Early Law and Custom. –1961.
4. Цвік М.В., Ткаченко В.Д., Богагова Л.Л.. Загальна теорія держави і права. Х.: Право, 2002.
5. Апарова Т.В. Суды и судебный процесс Великобритании. М., 1996.
6. Звичаєве право: навч. посіб. / Н. Є. Толкачова ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. 2-ге вид.

Юлія ВАСИЛЬЄВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ТРУДОВОГО ПРАВА

На вершині національної системи джерел права традиційно стоїть конституція, яка закріплює не лише основи конституційного устрою держави, проголошує та гарантує основні права людини та громадянина, компетенцію вищих органів державної влади, а й встановлює конституційні основи